

отмечаются в «Словаре вологодских говоров» как диалектные и иллюстрируются текстами бытового содержания, записанными на тех же территориях, что и исследуемые нами причитания.

В фольклорных текстах фиксируются диалектные грамматические особенности имени существительного (*Ой, позабыли ведь матерю...* [4, с. 100], *В божею церкву* [4, с. 169]), имени прилагательного (*Ой, без родимые мамушки!* [4, с. 91], *Ой, без тебя, родна мамушка!* [4, с. 91], *Ой, да до смерти до самые!*, *Ой, во ограды широкия* [4, с. 104]), глагола (*находится* [4, с. 103], *стосковалися* [4, с. 90], *Ой, полны чашки прост'оены, Ой, сухи ложки пролежены* [4, с. 106]) и других частей речи, а также синтаксические явления, свойственные вологодским говорам северного наречия (*Ой, чтобы люди-ти добрые, Ой, мой-от голос не слышали* [4, с. 91], *высокой-от терем-от, Ой, посади-коте с'естрицу, Ой, на дубовую лавочку!* [4, с. 97]).

Можно сделать вывод, что особенности речи диалектоносителей широко проявляются в текстах устного народного творчества. Вместе с тем в этих текстах столь же многочисленны разноразличные языковые явления, маркированные жанром причети и ритуалом ее исполнения, а также фольклоризмы более широкого употребления.

Рассмотрим эти явления на примере того, как представлено в тексте похоронных причитаний новое место обитания усопшего и его новое состояние. Для их номинации и характеристики используются специальные народно-поэтические формулы, слова с аффиксально маркированной коннотативной семантикой (*смеретка, смеретушка, смеретушка, смертка, смертонька; могилушка* [4, с. 120, 137 и др.], *могилонька* [4, с. 114, 148], *оградушка* – кладбище [СВГ 6, с. 25]), а также устойчивые эвфемистические слова и сочетания слов (*дом, домик, домовищечко* [4, с. 112], *горенка* [4, с. 95, 103 и др.], *терем, светлица* [4, с. 114, 147 и др.] в значении «гроб»). На стыке общерусского и диалектного находятся слова *погост* и *буево* в значении «кладбище». Первое из них относится к общерусскому лексическому фонду и первоначально обозначало «постоялый двор, на котором временно останавливались князь и духовные лица» (от *погостить, гость*), позже служило для наименования церковной общины, прихода, церкви с жилыми постройками и, наконец, кладбища при церкви [Фасмер, 3, с. 295]. Специализация слова *погост* для обозначения кладбища неодинаково оформилась в различных русских говорах. Так, в речи сельских жителей Вологодчины для названия кладбища при церкви сохраняется слово *буево* (*буево-то на погосте ране было*, Тарн., у церкви на буеве мы молодые гуляли, Арх. Вельск. [СВГ 1, с. 48]), тогда как *погостом* (*повостом, повосом*) по-прежнему продолжает именоваться комплекс церковных строений (*В повост-от мы по воскресеньям да праздникам ходили*, Тарн., как воскресенье наступит, так все с ребятишками на повос идем, службу батюшкину слушать, Вож. [СВГ 7, с. 85]) или населенный пункт с церковью, а также центр села (*В платье-то этом только на повост и хожу, К-Г.* [СВГ 7, с. 85], ср. также: *Демьяновский погост, Илзский погост, погост Рождество* и проч.).

В качестве языковых черт, обусловленных жанровой спецификой погребальных причитаний, назовем также различный рода параллельные синтаксические конструкции, ориентированные на анафорический повтор (*Ой, недорослую травоньку, Ой, недоцветлого цветика, Ой, незрелую ягоду!* [4, с. 90]), на повтор сегментов середины фразы (*Я горюшница го... ох ...ркая, да Во севоднишну те... ох ...мну ночь да Я спала, высъта... ох ...ласе, я...* [4, с. 157]), а также на грамматически организованную эпифору (*Ой, со громами громучими, /Ой, с молоньями сверкучими... / Ой, прилети, стрела пламучая...* [4, с. 107]). Все они служат для ритмизации, структурного оформления текста погребальных причитаний.

Перечисленные явления в комплексе создают уникальный текст севернорусской причети, который, с одной стороны, маркирован территориально, а с другой, определен жанрово-стилистически.

Литература

1. Богатырев П. Г. Язык фольклора // Вопросы языкознания. – 1973. – № 5. – С. 106-116.
2. Древо жизни: сборник материалов по традиционной культуре Верхояжского района. Выпуск 1. – Вологда: Легия, 2004. – С. 61-71.
3. Древо жизни: сборник материалов по традиционной культуре Тарногского района. Выпуск 2. – Вологда: Легия, 2004. – С. 34-59.
4. Ефименкова Б. Б. Севернорусская причеть: Междуречье Сухоны и Юга и верховья Кокшеньги (Волог. обл.) [Исслед. и тексты]. – М.: Советский композитор, 1980. – 392 с.
5. Русская диалектология: Учеб. для студентов пед. ин-тов / Под ред. Л. Л. Касаткина. – М.: Просвещение, 1989. – 224 с.
6. Хроленко А. Т. Современная отечественная лингвофольклористика: цели, проблемы, перспективы // Русистика сегодня. Функционирование языка: Лексика и грамматика / Отв. ред. Ю. Н. Караулов. – М.: Наука, 1992. – С. 153-166.

Список принятых сокращений

1. Даль – Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка. – М.: Русский язык, 1991.
2. Диалекторский – Словарь областного вологодского наречия. По рукописи П. А. Диалекторского 1902 г. – СПб.: Наука, 2006.
3. СВГ – Словарь вологодских говоров. Вып. 1 – 12. – Вологда: Русь, 1983 – 2007.
4. СРНГ – Словарь русских народных говоров. Вып. 1-38. Л.; СПб., 1965-2004.
5. Фасмер – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка / Пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева. – М.: Астрель; АСТ, 2004.

Южакова О. І.

АБРЕВІАТУРНИЙ ТИП МИСЛЕННЯ ІНЖЕНЕРА (НА МАТЕРІАЛІ ТЕРМІНОЛОГІЇ ХОЛОДИЛЬНОЇ ТЕХНІКИ)

Питання про кількість типів мислення, крім загальноновизнаних видів (теоретичного і практичного, аналітичного та інтуїтивного тощо), сьогодні залишається дискусійним. Відомо, наприклад, що залежно від типу концептуально-категоріальної мисленнєвої діяльності виокремлюють художнє, технічне, математичне мислення; залежно від особливостей вживання мовних знаків розрізняють метафоричний, ономасіологічний, еліптичний, аббревіатурний мисленнєвий тип. Аббревіатурне мислення визначається як здатність людської свідомості рефлексувати аббревіатурні структури мови та оперувати ними як одиницями лінгвокреативного рівня [1, с. 11].

Отже, у статті проаналізований зв'язок між аббревіатурним типом мислення і творенням аббревіатур, тобто між діяльністю людини і вторинною вербалізацією, що являє собою процес творення у нашому випадку терміна-аббревіатури на підставі вже вербалізованого поняття (терміна у вигляді слова чи словосполучення). Завдання

роботи полягають у лінгвістичному і когнітивному дослідженні поширених абrevіатур термінології холодильної техніки (ХТ), у виявленні найбільш продуктивного способу їх творення, в дослідженні специфіки фахового технічного мислення та його впливу на творення абrevіатур певного типу. У роботі також порушено питання про відмінності між абrevіатурним і номенклатурним мисленням.

Для глибшого розуміння сутності явища абrevіації наводимо стислу схему формування мовленнєвого висловлення. Зародженню мовлення, як відомо, передує мотив, що формує комунікативний намір, далі починається формування смислового (семантичного) наповнення висловлення, де ще немає елементів національної мови, а визріває лише загальний задум дискурсу, після чого у свідомості виникають перші компоненти майбутнього висловлення. У внутрішньому мовленні відбувається перекодування, переклад загального задуму мовленнєвого цілого з мови образів і схем на мову національну. Цей вислів, як відомо, має вигляд дуже стислої конспекту: він складається з ключових слів, ядерних фраз і рематичних уривків речень.

Подальше формування мовлення має характер розгортання ядерного задуму у цілісний і по можливості зв'язний текст, який будується відповідно до психологічної норми текстовості (оптимальної структури тексту, яка відповідає послідовності виникнення мовленнєвого твору у мовній свідомості). Саме тут думка перетворюється в слово («реалізується у слові», за Л. С. Виготським), відбувається кодування на синтаксичному рівні, отже, синтаксичні структури є первинними, вони, як каркас, мовби «одягаються» на зміст. Далі йдеться про стадію граматичного структурування і відбору конкретної лексики, після чого реалізується моторна програма зовнішнього мовлення. Звичайно, цей процес є вельми швидкоплинним [2, с. 73-80].

Закони, що діють у процесі народження висловлення, первісно притаманні людському мисленню. У процесі виникнення абrevіатур думка не проходить зворотний шлях, не повертається до вихідного стану (зародження наміру висловлення), але творенню абrevіатури передує знову ж таки мотивація. Діє комплекс мотивів, провідними з яких є: певний дискомфорт, незручність, що породжує потребу у вторинному номінуванні при одночасній необхідності економії психічних зусиль, що може виражатися прагненням до стислості форми терміна та легкості у його вимові, хоча не всі мотиви можуть бути усвідомленими. Але у будь-якому разі процес абrevіації починається з оброблення на більш абстрактному рівні вже вербалізованих понять, зокрема, термінів і терміносполучень ХТ, причому він може здійснюватися у декілька етапів: *проміжна посудина – промпосудина – ПП, регенеративний теплообмінник – РТО* [3, с. 52]; *зріджений природний газ – ЗПГ, агрегат зрідженого газу – АЗГ* [4, с. 64], *парокомпресорна холодильна машина – ПКХМ* [5, с.170], *абсорбційні холодильні машини – АХМ* [5, с. 181], *ежекторна холодильна машина – ЕХМ* [5, с. 195], *компресор – КМ* [4, с. 79]. Отже, схематично можна уявити: там, де завершується процес вербалізації терміносполучення, у разі потреби починається процес абrevіації – скорочення, «стиснення» інформації за певними мовними законами.

Відомо, що абrevіації зазнають лише складні поняття, а під «складністю» слід розуміти, на думку В. А.Татарінова, комплексний характер явища, денотата, артефакта, їх багатогранність, багатоаспектність, що базується на категоріально-поняттєвій системі в мові. Сама категорія складності включає такі аспекти, як комплексність, комплікативність, компаундність, композитність, елізійність, дифузійність [1, с. 11-13], що на рівні мови виявляється у творенні складноскорочених слів, слів з усіченими основами тощо.

Існує багато лінгвістичних класифікацій абrevіатур, у тому числі термінних. Ми спираємося на класифікацію абrevіатур, запропоновану В.О.Горпиничем [6, с. 130], який поділяє їх за структурою: на ініціальні – ХТ (*холодильна техніка*), ВЕР (*вторинні енергетичні ресурси*); уламкові → *Холодмаши* (холодильні машини – колишня назва заводу), змішані (не виявлені у термінології ХТ), усічено-словесні – *холмашини, холодоагент, холодоносій, холтехніка, промпосудина* тощо; словоформні (не виявлені у термінології ХТ), комбіновані (не виявлені) та ініціально-цифрові – *R717 (аміак), R744 (діоксид вуглецю), R290 (пропан)* та ін.

У термінології ХТ переважна більшість абrevіатур стосується першого (ініціального) й останнього типу (ініціально-цифрового), наприклад: абrevіатури *КТГ-50, КТР-50* тлумачаться як *конденсатор трубчастий горизонтальний (КТГ)* та *конденсатор трубчастий ребристий (КТР)*; цифри після літер характеризують номінальну площу внутрішньої поверхні теплообміну [7, с. 36]. Таким способом скорочуються поняття на позначення кожного приладу, пристрою, апарата, деталі.

Одним з ключових понять ХТ є *холодоагент* – це робоча речовина, що абсорбує тепло від тіл з низькою температурою та віддає тепло тілам з вищою температурою [8, с. 76]. Для одноманітності всі робочі речовини стали позначати *R-* (скорочене від англ. *refrigerant*). Водночас для опису всіх синтезованих речовин були впроваджені інші міжнародні символи, як-от: *HC* – речовини, що складаються з атомів *H* (водню) і *C* (вуглецю); *HCFC* – відповідно з атомів *H, C, F* (фтору), *C*; *HFC* – з атомів *H, F, C*. Оскільки номенклатура робочих речовин *HC-типу* надто мала, то звичайно використовують вираз «*робочі речовини HFC- та HCFC-типу*» для опису всіх однокомпонентних синтезованих робочих речовин на підставі вуглеводнів [9, с. 140]. Раніше застосовувалось правило шифрування робочих речовин, тобто незалежно від торгової марки синтезованої робочої речовини цифра після букви означала шифр хімічного складу, але сьогодні цьому правилу підпорядковані тільки однокомпонентні робочі речовини [9, с. 140-141].

Таким чином, різні типи термінів служать для номінування певного *холодоагенту*. Це може бути термін, виражений словом, – *тетрафторетан*, але, як правило, у такому вигляді терміни на позначення холодоагентів використовуються лише у підручниках [СХУ, с. 61]. Для наукових статей і монографій характерні або символи, наприклад, *C₂H₂F₄* (хімічні позначки), або, частіше, номені, що складаються із символів і цифр, на зразок *HFC-134a*, або ініціально-цифрові абrevіатури – *R134a*. Аналогічних прикладів у термінології ХТ досить багато, тому що сьогодні кількість холодоагентів складно підрахувати [9, с. 140].

На вищенаведених прикладах можна прослідкувати шлях від слова-терміна до абrevіатури і, врешті, до номена, що насамперед характеризує шлях думки, спрямованість мислення: існування однослівного терміна – згортання терміна до абrevіатури – подальше згортання у номен. Так абrevіатури перетворюються на номен, втрачаючи категоріальність і стаючи символом, а саме частиною іншої мисленнєвої системи – номенклатурного

мислення. Однак визначення сутності аббревіації і номенізації виходить за межі суто лінгвістичних характеристик, бо скорочення відбулося за допомогою мовних знаків, на яких сформувалась мисленнєва категорія складності, що переросла у свою діалектичну протилежність – категорію симплікативності, і аббревіатура, якій притаманна категорія складності, стала номеном, якому властива симплікативність [1, с. 12].

Отже, на підставі вищезазначеного, ми можемо наголосити на тому, що однослівні терміни і терміносполучення, виокремлюючись із технічного мовлення і «аббревіатури», зазнають мовного «пресування», компресії, що спричинено активізацією аббревіатурного мислення, першим етапом якого є мотив. Досягнувши вищого ступеня абстрагування порівняно зі словом, аббревіатура може згорнутися до мови символів (буквених, цифрових і т. д.), спроститися, бо аббревіатура на позначення спеціального поняття і термін у системі логіко-мисленнєвих категорій співвідносяться з абстрактним поняттям, а номен – з конкретним уявленням [1, с. 234]. Однак творення номена не обов'язково відбувається на підставі аббревіатури, похідним для нього може бути і звичайний термін.

Таким чином, кожна аббревіатура формується, а не переходить у «готовому вигляді» спочатку з мислення у мовлення, а потім навпаки. Але у будь-якому разі процес формування аббревіатури, зокрема терміна-аббревіатури, не повторює шлях творення мовлення (висловлення) у зворотному порядку (складова моторна реалізація зовнішнього мовлення – формування синтаксичної схеми речення (словосполучення) – відбирання лексики – розгортання ключових слів у внутрішньому мовленні у зв'язний і цілісний текст – первісний стислий запис майбутнього висловлення – задум (думка) – комунікативний намір – мотив [2, с. 80]), хоча мисленнєві процеси (формування висловлення та творення аббревіатури і номенів) починаються з виникнення мотиву.

Аббревіація та номенізація є етапом розвитку думки, коли оброблення інформації продовжується на різних рівнях – складному (аббревіація) і спрощеному (номенізація), тому, власне, аббревіатурне мислення порівнюють з метафоричним, метонімічним, еліптичним тощо.

На підставі дослідження термінології холодильної техніки (галузі холодильних машин) можна зробити висновок про абсолютну кількісну перевагу аббревіатур ініціального та ініціально-цифрового типів порівняно з іншими типами аббревіатур у зазначеній сфері знань. Невипадковість частотності ініціального та ініціально-цифрового типу аббревіатур свідчить про типовість таких рис інженерного мислення, як символна образність, абстрагованість, просторовість, а також гнучкість у розгортанні та згортанні цілісних семантичних програм на різних рівнях оброблення інформації (від слова-терміна і терміносполучення – до аббревіатури і номена). Велика кількість фізичних формул (зашифрованих у символах понять) на сторінках підручників, зокрема з ХТ підтверджує нашу думку про те, що технічний інтелект, мабуть, краще пристосований і привчений для подібних перетворень, хоча умови для розвитку аббревіатурного і номенклатурного мислення для всіх створює саме життя.

Джерела і література

1. Татаринцев В. А. Общее терминоведение: Энциклопедический словарь. – М.: Московский Лицей, 2006. – 528 с.
2. Горелов И. Н., Седов К. Ф. Основы психолингвистики. – М.: Лабиринт, 2004. – 320 с.
3. Морозюк Т. В., Морозюк Л. И., Ястребова Л. В. Теоретические основы холодильной техники. Конспект лекций в 2-х частях. Ч. 1. – Одесса: Одесская государственная академия холода, 2003. – 92 с.
4. Загоруйко В. О., Голіков О. А. Суднова холодильна техніка. – К.: Наукова думка, 2002. – 576 с.
5. Ханік Я. М., Гнатилин Я. М. Енергозбереження. Ч. 1. Термодинаміка. – Львів: Афіша, 2004. – 206 с.
6. Горпинич В. О. Сучасна українська мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. – К.: Вища школа, 1999. – 207 с.
7. Холодильні установки / Під заг. ред. д. т. н. І. Г. Чумака. – Одеса: Рефпринтінфо, 2003. – 536 с.
8. New International Dictionary of Refrigeration. Nouveau Dictionnaire International du froid. International Institute of Refrigeration. 177, boulevard Malesherbes, 75017 – Paris – France. – 560 p.
9. Морозюк Т. В. Теория холодильных машин и тепловых насосов. – Одесса: Неогоциант, 2006. – 712 с.

Юнацкая А. Б.

ДИАЛОГ «АНГЛО-АМЕРИКАНСКОЙ» И ИСПАНОЯЗЫЧНЫХ КУЛЬТУР: ГЕНДЕРНЫЙ АСПЕКТ

Разнообразные изменения, происходящие в современном обществе, культурно-поведенческая тенденция к языковому такту («политическая корректность»), замена так называемой «политически некорректной» лексики на «инклюзивную», т.е. корректную [1, р. 272-273], трансформации в иерархии отношений полов и т. п. детерминируют актуальность и необходимость гендерных исследований. В современных научных работах гендерные проблемы тесно переплетаются с этническими, в частности, последние в лингвистике также изучаются в рамках дихотомии «расистский» – «инклюзивный».

В настоящее время гендерные вопросы этнокультурной проблематики активно изучаются современными лингвистами с междисциплинарных позиций [2, 3, 4, 5, 6, 7.]. Как справедливо отмечает Н.М.Фирсова, «концепты «мужчина» и «женщина» являются одними из основных концептов культуры» [3, с. 37], что обуславливает необходимость их исследования с точки зрения изучения диалога культур и взаимодействия языков. Следует отметить, что гендерные проблемы в рамках современных англистики и испанистики рассматриваются достаточно подробно, однако, сравнительный анализ фемининных и маскулинных этнокультурно обусловленных особенностей восприятия мира англоязычными и испаноязычными народами не проводился.

Среди всех промышленно развитых государств США характеризуется наибольшим этническим и расовым разнообразием. Вследствие межэтнических контактов и непрерывных миграций населения в США (особенно из стран Латинской Америки, в частности, Мексики), проблемы диалога представленных в США культур, являются сегодня предметом особого внимания исследователей. Согласно переписи 2000 года, население Америки составляет около 282 миллионов, из которых 38 миллионов – испаноязычные этносы, в первую очередь, иммигранты (или их потомки) из Мексики [8, р. 4 А; 9, р. 97].

Именно в условиях мультикультурализма и полилингвизма создается специфическая ситуация кросс-культурного контакта, в которой сопоставительный анализ культур может быть осуществлен наиболее полно.